

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ ІНОЗЕМНИХ АБІТУРІЄНТІВ У ВИЩИХ МЕДИЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Анотація. На основі аналізу наукових джерел та узагальнення результатів дослідження визначено поняття науковий стиль української мови. Уточнено поняття «професійна термінологія», «терміновані слова». Виокремлено підстилі, на які ділиться українське наукове мовлення, зокрема: науковий (академічний), науково-популярний та науково-діловий. Роз'яснено підвиди, що відображають профілі спеціальності, на які ділиться українське наукове мовлення. Визначено мету, головні задачі, завдання для навчальних матеріалів щодо оволодіння професійною термінологією іноземними абітурієнтами.

Ключові слова: іноземні абітурієнти, науковий стиль мовлення, професійна термінологія, терміни, терміновані слова, мікрмова.

PEDAGOGICAL ASPECTS OF TEACHING PROFESSIONAL TERMINOLOGY BY FOREIGN STUDENTS AT MEDICAL UNIVERSITIES

Annotation. On the basis of analysis of the scientific sources, the concept «scientific style of Ukrainian language» has been cleared up. The notions «professional terminology», «terminifed words» have been defined more accurately.

The subclasses to which the Ukrainian scientific speech are divided, such as scientific (academic), popular science and business-scientific have been singled out.

It is explained to which subtypes, reflecting the profile of the specialty, the Ukrainian scientific speech has been divided.

The aim, main tasks and exercises for textbooks for foreign students, mastering professional terminology, have been determined.

Keywords: foreign students, scientific style of speech, professional terminology, terms, term words, microlanguage.

Постановка проблеми. У вітчизняних ВНЗ нині навчається чимало студентів-іноземців, зокрема і у вищих медичних закладах освіти. Для цієї категорії студентів важливим є вивчення української мови на підготовчому етапі. Іноземного абітурієнта потрібно ознайомити із закономірностями не тільки наукового мовлення в цілому, але й зі специфікою окремих наукових дисциплін. Тому важливо описати параметри мовленевих стилів, встановити їх взаємозв'язок та взаємозумовленість, знаходження достовірних термінів опису композиційних схем, що створюють науковий, публіцистичний та інші тексти. В таких лінгводидактичних дослідженнях зацікавлені викладачі-філологи, які працюють в іншомовній аудиторії.

Наявність глибокого та всебічного опису сучасного наукового мовлення за умови подальшого порівняння з рідною мовою абітурієнтів є необхідною передумовою для розроблення ефективних методів навчання української мови як іноземної. Серед лінгводидактичних та методичних проблем, пов'язаних з викладанням української мови в нефілологічній аудиторії, виокремити можна такі: мета вивчення української мови іноземними абітурієнтами, функціонально стилістична різномовність сучасної української літературної мови, прийоми та методи навчання тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історично так склалось, що дослідники мов науки більше цікавились науковою професійною термінологією, а мовознавці цікавились художнім стилем мовлення.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується дана стаття. Хоча перша спеціальна праця, що була присвячена мові науки, з'явилась в 30-ті роки нашого століття, а саме – монографічні дослідження Л. Ольшки, нині науковий стиль мовлення, пов'язаний із оволодінням професійною термінологією, ще недостатньо вивчений. Аналіз літератури показав, що актуальність проблеми викладання

професійної медичної лексики іноземним абітурієнтам досліджується багатьма дослідниками, зокрема: М. Жовтобрюхом, Н. Непийводою, Н. Зелінською, М. Гінзбург, П. Селігеєм, О. Семенов та ін. Це пов'язано, в першу чергу, зі зміною вимог щодо підготовки фахівця вищими навчальними закладами в контексті Болонської конвенції.

Метою статті є дослідження педагогічних аспектів навчання професійної термінології іноземних абітурієнтів у вищих навчальних медичних закладах.

Українська мова для певної категорії іноземних абітурієнтів – не мета, а засіб одержання освіти, професійної підготовки, залучення до обраної спеціальності, оскільки вони мають приймати активну участь в практичних заняттях, здавати екзамени та заліки, читати спеціалізовану літературу, слухати лекції та ін. Ці навчально-пізнавальні та професійні завдання визначають місце предмета «Українська мова» в системі нефілологічного навчання.

Нині значна увага приділяється науковцями вивченню мовленнєвих явищ, що споріднюють наукове мовлення (професійну термінологію) з літературним мовленням (Н. Ларіохіна, Е. Кузьміна, Г. Володіна та ін.). Вони визнають ефективність кількісних характеристик, що використовуються при встановленні структурно-граматичних та лексико-граматичних уподобань, які надаються мовним одиницям різних рівнів в науковому мовленні. Урахування частоти вживаності, розповсюдженості окремих груп слів, словосполучень та речень дає змогу уточнити лінгвістичну базу практичної граматики функціонального стилю мовлення, а саме – наукового – для оволодіння професійною термінологією. А це необхідна передумова раціонального викладання української мови як іноземної. Вони відображають специфіку функціонування лексичних одиниць, морфологічних категорій та синтаксичних побудов в окремих стилістичних різновидах як функціонально організованих мовленнєвих системах. На їх основі розробляються методики, що дозволяють за короткий термін досягнути необхідних результатів [1].

Виходячи з комунікативних завдань наукового спілкування, за типом висловлювання, способами та формами викладання, мова навчально-наукової та науково-педагогічної літератури оцінюється як системне явище наукового стилю.

Слід окремо відзначити опис наукового стилю, що тісно поєднується з потребами методики викладання української мови як іноземної, яка орієнтується на функціонально-стильовий розподіл сучасної літературної мови з урахуванням не тільки лінгвістичних, але й екстралінгвістичних чинників.

Так склалось історично, що науковий стиль мовлення є підсистемою загальнолітературної мови. Він поєднує мовні ознаки, частина яких своєрідно використовується в інших функціонально-мовленнєвих різновидах. Тому науковий стиль мовлення слід розглядати як сукупність ресурсів загальнолітературної мови, що одержала певне функціональне призначення, тобто більш чи менш витримана єдність мовних засобів, якими характеризується як окреме висловлювання, так і ціла низка висловлювань. Науковий стиль лише частково створюється особливими, стилістично маркованими засобами, а головним чином він створюється засобами, що є загальними для літературної мови, але водночас цілеспрямовано організованими, які функціонують інакше, чим в розмовно-побутовому та художньому мовленні [2].

Внутрішнє членування наукового стилю може бути проведено на різних умовах. Найбільш традиційним є поділ наукового мовлення на такі підстили, як: науковий(академічний), науково-популярний та науково-діловий.

Відмінна риса наукового підстилю – це виключно академічний виклад матеріалу з підкреслено інформативною спрямованістю, що адресований фахівцям. Важливими організуючими ознаками цього підстилю є точність інформації, що передається, переконливість аргументації, логічна послідовність викладення, лаконічність форми [3].

Українське наукове мовлення ділиться на підвиди, що відображають профілі спеціальності: науково-технічний (фізика, математика, геометрія, інженерні науки та ін.), природничо-науковий (медицина, хімія, біологія та ін.), науково-гуманітарний (економіка, юриспруденція та ін.). Названі підвиди правомірні з точки зору лінгвістики, тому що обумовлені внутрішнім розподілом соціальної сфери спілкування, мають деяку специфіку використання мовних засобів, передусім, лексичних та фразеологічних.

Саме з цієї причини диференціюються більшість підручників та навчальних посібників з української мови як іноземної, що підготовлені з урахуванням майбутньої спеціальності абітурієнтів. Так, наприклад, у підручники та посібники з української мови для нефілологічних вузів медичного профілю включені тексти з біології, анатомії, гістології, фізіології, хімії і т.д. Подальший розподіл проводиться, зазвичай, по лінії виокремлення підмов, під якими в прикладній лінгвістиці мають на увазі мінімальний набір лексичних та граматичних категорій та елементів, що є необхідними для спілкування в вузькій сфері діяльності та опис певної предметної галузі: мікрмова біофізики, (не)органічної хімії, біохімії. Кожна з мікрмов дуже суворо обмежена тематично, відрізняється специфікою використання лексичних засобів, в основному, складом номенклатурних найменувань [4].

Науковий стиль вирізняється серед інших функціональних стилів чіткою визначеністю своїх мовних характеристик.

Завдання навчання абітурієнтів вищих навчальних медичних закладів професійній термінології передбачають розгляд групи текстів, що відображає «навчально-науковий різновид» наукового функціонального стилю. Саме підручники та посібники із загальноосвітніх, профілюючих та спеціальних дисциплін є тією науковою

літературою, з якою доводиться мати справу студентам медичних ВНЗ, щоб оволодіти професійною термінологією.

Навчально-наукова література, що містить в собі професійну термінологію відрізняється дидактичною спрямованістю, яка відображається в способі надання та розташування матеріалу. Мета літератури з професійною термінологією – навчальна, тому побудована вона за законами навчального процесу (від простого до складного, від відомого до нового), відрізняється дедуктивним характером надання матеріалу, великою кількістю прикладів та ілюстрацій.

Щодо текстів з професійною термінологією, то вони містять важливу та потрібну майбутньому фахівцю інформацію. Проте абітурієнтам, особливо на початковому етапі, більш ускладнює науковий зміст таких текстів, чим мовленнєвий, оскільки вони ще не володіють колом понять, які відповідають їхнім майбутнім спеціальностям.

Наукова література з кожної галузі науки, зокрема: фізіології, генетики, зоології тощо поділена на види наукових публікацій і кожен з цих видів являє собою чітку та струнку систему мовленнєвих творів, має певну форму, розмір, структуру та виконує певну комунікативне завдання для ефективного засвоєння професійною термінологією.

Готуючись до вступу у ВНЗ, іноземні абітурієнти володіють в тій чи іншій мірі загальнонавчаними та загальнонауковими лексичними одиницями, проте профільна та професійна термінологія їм незнайома ні в змістовному, ні в мовленнєвому плані.

Лінгвістичний досвід іноземних абітурієнтів, як правило, буває недостатнім для вільної орієнтації в текстовому матеріалі підручників, навчальних посібників, якими вони користуються при підготовці до екзаменів, заліків. Ускладнення викликають також стилістичні особливості цього підвиду мови. Недостатня орієнтація іноземних абітурієнтів в текстових матеріалах підручниках зі спеціальності, неволодіння професійною термінологією та метамовою своєї науки (медицини) призводить при відтворенні отриманої інформації до порушення «правильності тексту» (термін І. Гальперіна) [5].

Науковці уважають, що за семантичними та етимологічними характеристиками лексики наукових текстів походить з таких джерел:

- 1) спеціальні слова та словосполучення, що виникли в сфері цієї науки, які називаються професійною термінологією;
- 2) терміновані слова та словосполучення (семантично спеціалізовані слова загальної мови, які використовуються в термінологічному значенні);
- 3) слова загальної мови, що використовуються в звичних наукових текстах в загальноприйнятих значеннях [6].

Серед наукових текстів дослідники розрізняють спеціальну професійну термінологію, терміновані слова та загальнолітературну лексику.

Вивчаючи мову української науки в плані її функціонування нас цікавлять всі мовленнєві засоби, навіть ті, які Л. Щерба назвав «пакувальним матеріалом». Тому разом з ним ми розглядаємо дві групи слів:

- 1) терміни, серед яких багато запозичень;
- 2) терміновані слова загальнолітературної мови) [7].

Під науковим терміном автори розуміють слово, стале термінологічне словосполучення, що виражає та у відомій мірі кваліфікує в цій системі термінології певне наукове поняття (Скоруходько, 1962, с. 31).

В якості власне термінів в науці функціонують такі лексичні одиниці, запозичені з термінологічних словників: анабіоз, бентос, біотоп та ін. (біологія); декстран, лігнін, порфірини, пуріни тощо (біохімія); гідроліз, азін, аденін та ін. (хімія). Більшість із них представляють іншомовні запозичення. Використання таких термінів викликано необхідністю дотримуватися точності у висловлюванні понять, свободу від побічної побутової асоціації, можливість уникнути багатослівності в викладенні.

Створюючи кількісно порівняно невелику частину словникового складу текстів, саме професійна термінологія є досить інформативною частиною.

Професійна термінологія протиставляється лексичній системі мови на рівні семантики відокремленістю, ізольованістю своїх значень, які зрозумілі лише фахівцю. Перенесені в інший контекст, адресовані нефаківцям, вони потребують роз'яснення та перекладу.

Наявність професійної термінології в наукових текстах надзвичайно важлива та симптоматична: вона сигналізує про належність тексту до замкнутої, обмеженої сфери спілкування. Непрофесійна термінологія створює стиль, а сфера спілкування, мета породжує функціональну специфіку терміна в мові наукової літератури.

Кількість професійної термінології, в тому числі інтернаціональної та запозичень, в різних термінологічних системах невелика та лише в деяких наукових галузях – суттєва. Частка професійної термінологічної лексики по відношенню до всіх загальнонавчаних слів наукового тексту складає 29 % (спостереження Н. Вишнякової). Міжнародні терміни, хоча і створюють досить таки суттєву групу, все-таки розчиняються в загальній масі національних а також запозичених (але не міжнародних) термінів, які представлені в українській термінології досить суттєво.

Функціонуючи в науковому контексті, власне терміни вступають в складні семантико-синтаксичні відносини з іншими словами, проявляють обмежувальні поєднувальні можливості, по-іншому «вживаються» в тканину тексту, що викликає чимало труднощів в іноземних абітурієнтів.

Якщо іноземний абітурієнт ставить за мету навчитися читати та розуміти літературу за спеціальністю, то інтернаціональні терміни, дійсно, в деякій мірі полегшують орієнтування в тексті, його розуміння. Метою навчання є активне володіння мовою, то засвоєння навіть інтернаціональної лексики, правильне використання її в контексті, нормативна реалізація лексико-граматичних зобов'язань термінів зумовлює неабиякі труднощі. Адже абітурієнти мають активно засвоїти іншомовні слова та навчитись адекватно користуватися ними в контексті наукової мови.

В методиці викладання істотним є функціонально-стилістична тенденція, що проявляється в систематичному відборі та термінуванні самих «звичайних слів», запозичених із загальнолітературної мови.

Використовуючи буденну лексику в науковому контексті, відбувається звуження її семантичного обсягу, звільнення від частини значень, що вже існують, їх видозмінення аж до виникнення нових. Слово перетворюється в науково-технічний термін, коли воно супроводжується певними обмеженнями, яке лінгвісти називають «спеціалізацією».

Запозичення слів із загальнолітературної мови, переосмислення загальнолітературної лексики є одним із основних способів утворення термінів. Наявність декількох значень робить термін двозначним, має вплив на вибір при використанні та може призвести до невірного поєднання. Проте полісемія термінів, частково знімається контекстом, який підкреслює однозначність терміна, ліквідує омонімію та двозначність [8].

Варто зазначити, що в українській мові професійна термінологія за своєю будовою займає більш відокремлене місце в загальному словнику, чим, наприклад, в англійській чи французькій мовах: часто українська мова використовує різноманітні лексеми в повсякденній мові та в термінології там, де англійська та французька мови обходяться однією лексемою.

Лексичне наповнення науково-технічного тексту створюється різними за семантичним діапазоном і стилістичним обсягом лексичними елементами – термінами, загальноновживаними та загальнолітературними словами. Спостереження за професійною термінологією, без якої неможливе функціонування мови науки та техніки, вказують, що для позначення наукових понять широко використовується лексична система загальнолітературної мови.

Іноземні абітурієнти уважають, що досить добре знають наукові терміни і досить впевнено оперують ними як знайомими лексичними одиницями. Проте це не знайомі, а псевдознайомі слова і словосполучення, вживанню яких потрібно спеціально навчати.

Професійну термінологію потрібно уводити як викладачеві української мови, так і викладачу-предметнику. В плані морфології, словотворення та синтаксису професійна термінологічна лексика підпорядковується, в основному, системі української мови, утворюється за моделями, що діють в мові, тому її використання може бути предметом уваги викладача української мови.

Висновок. Отже, професійну термінологію доцільно пропонувати в додаткових лексичних списках. Саме тому вона має бути надбанням книг для читання, оскільки саме цей жанр навчальних посібників має розширювати як активний, так і пасивний словниковий запас абітурієнтів.

Лінгвостилістичний та лінгвометодичний опис лексики наукового стилю, можлива класифікація, шляхи її обмеження повинні бути взяті на озброєння при складанні навчальних частотних словників, лексичних та лексико-граматичних мінімумів, мають урахувуватись в адаптації науково-технічних текстів, при створенні навчальних текстів на матеріалі спеціальності, при написанні підручників української мови для абітурієнтів вищих навчальних медичних закладів.

Подальші напрями дослідження. Уважаємо, що перспективним напрямом подальших досліджень у цій галузі є дослідження педагогічних умов навчання іноземних абітурієнтів до оволодіння професійною термінологією.

Список використаних джерел:

1. Жовтобрюх М.А. Науковий стиль української мови. – Мовознавство, 1968. – С. 3-13 с.
2. Ярема С. На теми української наукової мови. – Л., 2002. – 44 с
3. Семенов О.М. Культура наукової української мови. – Навч. посіб. — К.: Академія, 2010. – 213 с.
4. Непийвода Н. Ф. Мова української науково-технічної літератури: (Функціон.-стиліст. аспект). — К., 1997. – 303 с.
5. Коваль А. П. Науковий стиль сучасної української літературної мови. Структура наук. тексту.- Вид-во: Київ, 1970. – 306с.
6. Гінзбург М. Д. Система правил українського ділового та наукового стилю // Укр. мова. — 2006. — № 2. — С. 43.
7. Щерба Л.В. Преподавание иностранных языков в средней школе: Общие вопросы методики. М.; Л., 1947. – 47с.
8. Зелінська Н. В. Поетика приголошеного слова (українська наукова література 19 — поч. 20 ст.). — Львів: Світ, 2003. – 352 с.